

Pôda ako prírodný zdroj a prostredie života

Zoltán Bedrna: **Environmentálne pôdoznanectvo**. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 2002, 352 strán.

Popredný slovenský pôdoznalec, doc. Ing. Zoltán Bedrna, DrSc., je autorom alebo spoluautorom mnohých vedeckých a odborných monografií, ale aj populárno-vedeckých článkov. Zvykli sme si tiež na jeho pravidelnú rubriku v časopise *Záhradkár*. V poslednej monografii približuje pôdu ako zložku životného prostredia. V úvodných častiach porovnáva základné pôdoznanectvo (pedológiu), ktorá sa chápe ako všeobecná náuka o pôde a pedosfére, s environmentálnou pedológiou, ktorá uprednostňuje štúdium významných environmentálnych vlastností pôdy bezprostredne vplyvujúcich na existenciu bioty. So zhoršujúcou sa kvalitou životného prostredia sa kladú nové nároky aj na rôzne vedné disciplíny, aby veda bola nápomocná praxi. Z tohto aspektu možno veľmi pozitívne hodnotiť aj nový pohľad na pôdu v rámci environmentálneho pôdoznanectva.

Autor sa podrobne venuje environmentálnym znakom pôdy, ktoré sú charakterizované zmenou jej vlastností od pôvodných prirodzených k nepriaznivým alebo nekvalitným, hlavne vo vzťahu k biote a k využívaniu pôdy ako prírodného zdroja. Environmentálne pôdoznanectvo sleduje výrazne odlišný stav pôdy v porovnaní s pôvodnými, najčastejšie sa vyskytujúcimi znakmi a vlastnosťami pôdnych typov, druhov a pod. Okrem reálneho znehodnotenia pôdy existuje aj potenciálne, ktoré je spôsobené nielen negatívnou antropickou činnosťou, ale aj rôznymi prírodnými stresormi. S hodnotením environmentálnych znakov úzko súvisí ich vratnosť a nevratnosť:

- vratné environmentálne znaky: kompaktnosť, akumulácia nitrátov, infekčnosť, aleopatizácia, uľahnutosť pôdy,
- vratné až nevratné environmentálne znaky: zamokrenosť, vysušiteľ-

nosť, acidifikačnosť, alkalizačnosť, intoxikačnosť organickými látkami,

- nevratné environmentálne znaky: deštrukčnosť urýchlenu eróziou, soliflukčnosť, zosuvnosť, zavodniteľnosť, intoxikačnosť anorganickými látkami, sekundárna zasoliteľnosť, vylúhovateľnosť, mineralizačnosť humusu.

Publikácia prináša veľké množstvo informácií o pôde, o metódach jej výskumu, klasifikácii, novom spôsobe hospodárenia, o jej ochrane a monitoringu nielen v podmienkach Slovenska, ale aj v celosvetovom meradle. Poukazuje na regionálne i globálne problémy, ktoré sú spojené s pôdou a činnosťou človeka. Publikácia je bohato ilustrovaná, čím umožňuje čitateľovi intenzívnejšie preniknúť k podstate problému. Vedecké dielo môže poslúžiť nielen odborníkom z výskumu a praxe, ale aj študentom a pedagógom ako učebná pomôcka.

Autor získal za túto knihu prémii Literárneho fondu za vedeckú a odbornú literatúru za rok 2002.

Tatiana Hrnčiarová

Krajinné plánovanie pre prax

Christina von Haaren (ed.): **Landchaftsplanung**. Vyd. Eugen Ulmer Stuttgart, 2004, 527 strán.

Na nemeckom knižnom trhu sa tento rok objavilo azda doposiaľ najobsiahlejšie a najvyčerpávajúcejšie dielo o krajinnom plánovaní, ktoré zostavila a podstatnú časť napísala editorka Christina von Haarenová, riaditeľka Ústavu ochrany prírody a starostlivosti o krajinu Univerzity v Hannoveri, vedúceho pracoviska v oblasti krajinného plánovania v medzinárodnom meradle. Jej hlboká erudícia a výber spoluautorov sa v plnej miere odzrkadľujú v predkladanom diele.

Krajinné plánovanie je v Nemecku legislatívnym nástrojom ochrany prírody, ktorú, podobne ako u nás, musia

záväzne rešpektovať hospodárske rezorty i územné plánovanie. Uplatnenie krajinných plánov v územných plánoch je v Nemecku povinné, kým u nás je v zákone č. 237/2000 Z. z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku zahrnuté len do časti prieskumov a rozborov.

Editorka dielo o krajinnom plánovaní rozdelila do štyroch častí, ktoré sa podrobnejšie členia na viacero kapitol a podkapitol:

Prvá časť publikácie podáva definíciu krajinného plánovania v užšom i širšom zmysle, predstavuje jeho ciele a úlohy, možnosti implementácie, hierarchické úrovne, príspevok k iným plánovacím nástrojom a k realizácii Agendy 21.

Druhá časť je venovaná výskumu a hodnoteniu krajiny. Predmetom výskumu a hodnotenia sú funkcie krajiny (produkčná, retenčná, hygienická, hydrologická, bioklimatická, rekreačná, rozvoja biotopov a archivácie geotopov), jej využívanie, zaťaženie a citlivosť. Významným metodickým nástrojom je GIS.

Ciele a opatrenia krajinného plánovania sa rozoberajú v tretej časti publikácie. Predmetom rozboru sú požiadavky na metódy a obsah krajinného plánovania, ciele a opatrenia na ochranu a šetrné využívanie funkcií krajiny.

Obsahom poslednej časti je implementácia krajinného plánovania a jej nástroje, základy vývoja stratégie implementácie a jej integrácia do iných plánovaní, náklady na ňu a financovanie, ako aj komunikácia v plánovaní. Záver sa venuje zhodnoteniu krajinného plánovania, kritike a jej protiargumentom a ďalšiemu vývoju krajinného plánovania.

Zmyslom a poslaním krajinného plánovania je udržať a zveľaďovať prijateľný stav krajiny na báze koncepcie udržateľného rozvoja. To je jeho cieľ a tomu je podriadený celý plánovací proces, výskumy a hodnotenia.

Krajinné plánovanie sa chápe v užšom i širšom zmysle. V užšom zmysle ide o vypracúvanie krajinných plánov na jednotlivých administratívnych úrovniach (miestnej, regionálnej, krajinskej), v širšom je to starostlivosť o krajinu, t. j. široké spektrum najrôznejších nástrojov a činností na jej zveľaďovanie.

Pracovným poľom krajinného plánovania je krajina ako časť zemského povrchu v zrkadle ľudského vnímania a poznávania (teda krajina ako vnímaný obraz i ako objektívna materiálna realita). Krajinné plánovanie cieľi na multifunkčnosť krajiny s podmienkou jej trvalej udržateľnosti. Na tento účel skúma jestvujúce alebo zamýšľané využívanie krajiny a jeho priestorovú štruktúru na báze únosnosti a trvalej udržateľnosti potenciálu i obrazu krajiny. Určuje hranice samoorganizácie a nového štruktúrovania vzájomne prepojených spoločenských a prírodných systémov. V tomto procese prináša predstavy o predpokladoch využívania krajiny, jeho formách, ochrane, o sanácii a tvorbe krajiny, ako aj o implementácii cieľov krajinného plánovania.

V krajinnom plánovaní sa príroda a krajina skúmajú a hodnotia selektívne a koncentrovane v rámci relevantných plánovacích aspektov. Hodnotia sa aj vplyvy využívania na prírodu a krajinu a na jej funkcie.

Pre krajinné plánovanie sú nevyhnutné informácie o požiadavkách človeka, o vhodnosti (napr. na prežívanie krajiny, t. j. kvalita krajinného obrazu), potenciáli (napr. potenciáli stanovišťa na rozvoj cenných biotopov), jestvujúcim a plánovanom využívaní, citlivosti jej zložiek na vplyvy využívania (napr. citlivosť pôdy na stláčanie) a o vplyvoch využívania na jednotlivé krajinné zložky, prírodný potenciál a funkcie krajiny (hodnotia sa pomocou environmentálnych noriem).

Funkcie krajiny zahŕňujú jej jestvujúce a potenciálne schopnosti udržateľným spôsobom plniť požiadavky spoločnosti na prírodu a obraz krajiny. Tieto požiadavky zahŕňujú aj nemateriálne potreby (kvalitu života, udržanie geodiverzity a biodiverzity), ako aj požiadavky na zachovanie prírodného dedičstva pre budúce generácie. Členia sa na aktuálne funkcie a potenciál krajiny. Aktuálne funkcie krajiny sú terajšie schopnosti krajiny a jej súčasná ponuka (vyplývajúca z vlastností jednotlivých krajinných zložiek) látok, energií, informácií, ktoré môžu slúžiť udržateľnému uspokojeniu ľudských požiadaviek nezávisle od toho, či sa táto ponuka skutočne využije, alebo nie. Keďže cieľom krajinného plánovania je zachovanie schopností a funkcií krajiny, táto

úloha je jeho ťažiskom. Pod potenciálom krajiny, ako druhej zložke jej funkcie, sa rozumie rozvojová kapacita krajiny (jej zložiek).

Krajinné plánovanie skúma a hodnotí nasledujúce funkcie krajiny: archívnu funkciu geotopov (archiváciu znakov minulého vývoja geotopmi), prirodzenú produkčnú funkciu (produkciu biomasy), ponuku vody, retenčnú funkciu, klimatickú funkciu a kvalitu ovzdušia, schopnosť rozvoja biotopov, funkciu biotopov, druhov a spoločenstiev, funkciu prežívania krajiny.

Dôležitou súčasťou krajinného plánovania je vypracúvanie prognóz. Používajú sa nomologické deduktívne a hypoteticko-deduktívne prognózy, projekcie a ekologická analýza rizík (na meranie vplyvov využívania krajiny na jednotlivé krajinné zložky).

Na krajinné plánovanie sa v súčasnosti kladú nasledujúce požiadavky: flexibilita, aktuálnosť a rýchlosť poskytovania informácií adresátom, zvýšenie transparentnosti a participácie, zabezpečenie jednotnosti a kvality používaných metód, zvýšenie schopnosti implementácie krajinných plánov, zabezpečenie implementácie európskych smerníc (Európskeho dohovoru o krajine, strategického environmentálneho hodnotenia, na ochranu vôd, štandardov a metód krajinného plánovania v iných štátoch EÚ).

Editorka zdôrazňuje, že krajinné plánovanie okrem príspevku k územnému a hospodárskym plánovaniám významne prispieva k strategickému environmentálnemu hodnoteniu, k posudzovaniu vplyvov na životné prostredie, hodnoteniu vplyvov na sieť území NATURA 2000 (Smernica flóra, fauna, habitaty), k ekologickej sieti (ÚSES), procesom AGENDA 21 i k stavebnému konaniu. Krajinné plánovanie teda zohráva významnú rolu v zabezpečovaní a realizácii úloh ekologickej dimenzie udržateľného rozvoja.

V závere práce sa editorka nevyhýba slabínám doterajšieho krajinného plánovania a jeho rastúcej kritike (podobne ako územného plánovania). Napriek niekoľkokodsaťročnej praxi sa to neprejavilo na stave krajiny (najmä biodiverzity). Ak by sa však štát vzdal funkcie legislatívneho dozoru nad stavom krajiny, situácia by sa radikálne zhoršila. Veľkú rolu v súčasnej praxi

zohráva aj nízka informovanosť a zainteresovanosť obyvateľstva na krajinnom plánovaní a jeho význame pre ochranu a zveľaďovanie životného prostredia. Pociťuje sa tiež jeho nedostatočné finančné zabezpečenie.

Editorka vidí východisko v zlepšení materiálnych podmienok krajinného plánovania, posilnení povinnosti jeho implementácie v územnom plánovaní a plánovaní hospodárskych rezortov i v účasti verejnosti, rozvoji nových metód a technik, ako aj v európskej spolupráci.

Nemecké dielo o krajinnom plánovaní, na ktorom sa podieľali viacerí významní odborníci z oblasti krajinného plánovania a krajinej ekológie, je veľmi cennou pomôckou pre všetkých záujemcov (profesionálov v územnom a krajinnom plánovaní, pedagógov i študentov), pretože podáva hlboký, fundovaný prehľad a návod, ako vypracovávať účinné krajinné plány, ktoré by boli skutočným nástrojom ekologickej dimenzie udržateľného rozvoja a pomohli by spomaliť postup environmentálnej krízy našej planéty (na miestnej, resp. regionálnej úrovni).

Ján Drdoš

ERRATA

ŽP 2/2004 Tribúna (s. 107 – 109)
Perspektivy rozvoje turizmu v historických mestech s okolní hodnotnou krajinou. Chýba meno a adresa autora: Ing. Vladan Šrubar, Ústav ekologie krajiny AV ČR, Na Sádkách 7, 370 05 České Budějovice, vladansrubar@hotmail.com

ŽP 3/2004 (s. 130 – 135)
Legislativní předpoklady, podmínky a souvislosti implementace Evropské úmluvy o krajine v ČR. Chýba adresa autora: JUDr. Svatomír Mlčoch, Karla Tomana 9, 370 06 České Budějovice, s.mlcoch@cb.gin.cz

Autorom sa ospravedlňujeme